

Andrzej Jacek Najda

Święto Trzech Króli w Biblii i tradycji Kościoła

Studia nad Rodziną 16/1-2 (30-31), 391-402

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. Andrzej Jacek NAJDA – WSR UKSW Warszawa

ŚWIĘTO TRZECH KRÓLI W BIBLI I TRADYCJI KOŚCIOŁA

Opowiadanie o mędrcach ze Wschodu, którzy przybyli do Betlejem, aby oddać pokłon nowonarodzonemu Dzieciąciu Jezus znajduje się tylko w Ewangelii wg św. Mateusza (Mt 1-2). Mędrcy ze Wschodu przybywają do Betlejem, padają na twarz i oddają pokłon nowo narodzonemu Jezusowi. Ich pokłon ukazuje godność Jezusa, który jest Synem Bożym (Mt 1,21; 2,15), Synem Dawida (Mt 1,1) i Emmanuelem (por. Mt 2,23). Mędrcy ofiarują Dzieciąciu Jezus złoto, kadzidło i mirrę. Ofiarowane Jezusowi złota oznaczało uznanie Go za Króla. Poprzez darowanie Jezusowi kadzidła mędrcy uznają w Nim Zbawiciela świata, Najwyższego Kapłana, a mirra zapowiadała Jego cierpienie i pogrzeb.

Opowiadanie o mędrcach ze Wschodu wyjaśnia, że przyjście na świat Jezusa poprzez udzielenie światła prawdy usuwa wszelką magię i wizje przeciwne Bogu. W mędrcach ze Wschodu należy widzieć „primitiae gentium” (pierwotiny ludzkości). Ich hołd zapowiada odrzucenie Żydów i przyjęcie pogan do nowego ludu Bożego. Opowiadanie ukazuje też postawę, pokorę i pobożność mędrców, którą powinni naśladować wierzący oraz przedstawia realizację Bożego planu i Jego ingerencji w dzieje świata i losy każdego człowieka.

Uroczystość Objawienia Pańskiego jest jednym z najstarszych świąt chrześcijańskich sięgających III wieku. W Uroczystość Trzech Króli wspomina się i uobecnia trzykrotne objawienie się Jezusa Chrystusa światu: w czasie pokłonu mędrców ze Wschodu (Mt 2,1-12), podczas chrztu Jezusa w Jordanie (Mk 1,11) i gdy Jezus dokonał cudu w Kanie Galilejskiej (J 2,1-11).

Opowiadanie o mędrcach ze Wschodu, którzy przybyli do Betlejem, aby oddać pokłon nowonarodzonemu Dzieciąciu Jezus znajdziemy jedynie w Ewangelii wg św. Mateusza, w tzw. Ewangelii Dzieciństwa (Mt 1-2). Opo-

wiadanie to występuje po perykopie o narodzeniu Jezusa (1,18-25) i przed relacją o ucieczce Józefa, Maryi i Jezusa do Egiptu, aby chronić Dziecię przed zbrodniczym rozkazem Heroda, który nakazał pozabijać w Betlejem i w okolicy wszystkich chłopców do drugiego roku życia (2,13-18).

Mateuszowa relacja o mędrcach ze Wschodu składa się właściwie z dwóch części. Pierwsza z nich to poprzedzony krótkim wstępem (2,1-2) opis spotkania mędrców z królem Żydów, Herodem (2,3-9), druga zaś to ich spotkanie z Jezusem, nowo narodzonym Królem żydowskim. Warto zauważyć, że na różnicę między tymi dwoma królami wskazuje już gwiazda, którą ujrzeli mędrcy. Otóż w Jerozolimie nie jest ona widoczna, pojawia się i prowadzi mędrców, gdy opuszczają miasto i zatrzymuje się nad miejscem, gdzie znajduje się Dzieciątko Jezus¹.

1. Komentarz do treści opowiadania

Swoją narrację ewangelista rozpoczyna od słów: „Gdy zaś Jezus narodził się w Betlejem w Judei za panowania króla Heroda, oto mędrcy ze Wschodu przybyli do Jerozolimy”². Nawiązuje w ten sposób do poprzedniego opowiadania i przypomina, że Jezus przyszedł na świat w Betlejem. Mateusz precyzuje, że chodzi o Betlejem w Judei³, ponieważ już na wstępie pragnie zaznaczyć, że Jezus, nowo narodzony król Żydów, pochodzi z Judei i w Judei zostanie zabity. Leżące w odległości 8 km od Jerozolimy Betlejem było nazywane miastem Dawidowym ze względu na fakt, że właśnie tam Dawid został wyznaczony i namaszczonej przez proroka Samuela na króla (1 Sm 16,1-13). W określeniu „w Judei” można dostrzec również intencję teologiczną ewangelisty, który nawiązuje do błogosławieństwa udzielonego Judzie przez patriarchę Jakuba, które ma charakter proroctwa. Jakub mówi: „Nie zostanie odjęte berło od Judy ani laska pasterska [zabrana] spośród jego kolan, aż przyjdzie ten, do którego ono należy, i zdobędzie posłuch u narodów!” (Rdz 49,10). Przyjście na świat nowo narodzonego króla żydowskiego, który zbawi wszystkie narody stanowi spełnienie tego proroctwa⁴.

¹ Por. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza. Rozdziały 1-13. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, Cz. I, NKB.NT I/1, Częstochowa 2005*, s. 105.

² O ile nie zaznaczono inaczej, wszystkie cytaty pochodzą z Biblii Tysiąclecia, Poznań 2005⁵.

³ Istniało też inne Betlejem w ziemi Zabulona (Joz 19,15).

⁴ Por. Joseph Ratzinger / Benedykt XVI, *Jezus z Nazaretu. Dzieciństwo*, Kraków 2012, s. 122n.

Ewangelista informuje, że narodzenie Jezusa miało miejsce „za panowania króla Heroda”. Chodzi o Heroda Wielkiego, jednego z najbardziej znanych i rozpoznawanych władców w dziejach Izraela, który, jako ustanowiony przez Rzymian król Żydów, panował w latach 37-4 przed Chr. Był synem Idumejczyka i pewnej arabskiej księżniczki. Pozbawił on tronu ostatniego z Hasmoneuszy (Matatiasza Antygona II, panującego w latach 40-37 przed Chr.). Miał dzieci z pięcioma żonami.

Podkreśla się, że cechowała go okrutna i nieufna natura, do tego stopnia, że zabił nawet swoją żonę Mariamne I, wielu swoich synów i wszystkich, w których dostrzegał zagrożenie dla swojej władzy. Z drugiej strony odznaczał się też talentem do rządzenia, miłością do sztuki i geniuszem budowlanym. Wystarczy wspomnieć, że za jego rządów została powiększona i przebudowana zgodnie z kanonami architektury hellenistycznej świątynia jerozolimska, powstało wiele obiektów sportowych i kulturalnych, wzniesiono od nowa całe miasta, a także pałac królewski i twierdzę Antonię, gdzie Piłat skazał Jezusa na śmierć (J 19,13). Po śmierci Heroda (w 4 r. przed Chr.) kraj został podzielony między jego synów: Archelaosa, Heroda Antypasa i Filipa⁵.

Postać Heroda w opowiadaniu o mędrcach ze Wschodu posiada też znaczenie teologiczne. Podobnie jak w Łukaszej relacji o narodzeniu Jezusa mowa jest o rzymskim cesarzu Auguście (Łk 2,1-21), tak wspomina się tutaj o żydowskim królu Herodzie. Jak cesarz chciał zaprowadzić pokój na całym świecie, tak – panujący z łaski cesarza – król Herod ma quasi-mesjańskie roszczenia do pełnienia funkcji odkupiciela, przynajmniej dla Królestwa Judy⁶.

Do Jerozolimy przybywają mędrcy, a właściwie magowie (gr. *mágoi*)⁷ ze Wschodu. Terminem *mágos* określano najpierw członków perskiej kasty kapłanów, później zaś reprezentantów wschodniej filozofii i przyrodoznawstwa. Od czasów Sofoklesa (496-406 przed Chr.) i Eurypidesa (480-406 przed Chr.) uważano ich za czarnoksiężników i szarlatanów, wysoko ceniono i podziwiano jednak ich wiedzę i mądrość. W naszym opowiadaniu magowie – nie jest powiedziane, ilu ich jest – to pobożni poganie, którzy chcą oddać hołd Jezusowi. Przybycie mędrców do Jerozolimy stanowi realizację apokaliptycznych zapo-

⁵ Por. np. M. Stubhann, Herod, w: Nowy Leksykon Biblijny, red. F. Kogler, R. Egger-Wenzel, M. Ernst, Kielce 2011, s. 252.

⁶ Tak R. Pesch, Die matthäischen Weihnachtsgeschichten. Die Magier aus dem Osten, König Herodes und der bethlehemitische Kindermord, Paderborn 2009, s. 23n.

⁷ W tekście zastosowano transkrypcję z: P. Walewski, Praca naukowa nad Biblią. Cytowanie i skróty (SBP 1), Częstochowa 2006, s. 31n.

wiedzi starotestamentalnych o poganach poszukujących zbawienia w Izraelu (por. Iz 2,2-3; 43,14) i przepowiedni pogańskiego proroka Balaama (Lb 22,5; 23,7) o pojawieniu się „Gwiazdy z Jakuba” (Lb 24,17)⁸.

Mędrcy pytają: „Gdzie jest nowo narodzony Król żydowski?” To pytanie „gdzie?” przewija się właściwie przez cały rozdział drugi Mateuszowej Ewangelii. Gdzie jest Mesjasz? Padają odpowiedzi: najpierw w Betlejem (2,5), potem w Egipcie (2,15) i wreszcie w Nazarecie (2,23). Każde z tych miejsc zostało wcześniej zapowiedziane przez proroków Starego Testamentu. Istotne jest też wyrażenie „Król żydowski”, które oznacza Mesjasza. Herod wezwie przecież – jak czytamy w 2,4 – „wszystkich arcykapłanów i uczonych ludu” i będzie ich pytał o miejsce narodzenia Mesjasza, a nie Króla żydowskiego. Określenie „żydowski” przy tytule „Król” poddaje z jednej strony w wątpliwość tytuł królewski Heroda, który nie tylko nie pochodził z rodu Dawida, z którego miał być Mesjasz, lecz nawet nie był Żydem, ponieważ pochodził z Idumei. Z drugiej zaś strony eksponuje „prawowitość królowania Jezusa”⁹.

Mędrcy ujrzeli „Jego gwiazdę na Wschodzie” (Mt 2,2), to znaczy gwiazdę nowo narodzonego Króla żydowskiego i przybyli, aby oddać Mu pokłon. Jak rozumieć tę gwiazdę? Otóż od XVI wieku, gdy Johannes Keppler wykazał, że w 7. roku przed Chr. w gwiazdozbiornie Ryby pojawiła się wielka koniunkcja Jupitera i Saturna, powtarzająca się regularnie co 794 lata, wówczas wzrosła wiarygodność historyczna informacji o pojawieniu się gwiazdy, którą widzieli mędrcy. Niektórzy dostrzegali w niej słynną kometę Haleya¹⁰ albo tzw. supernową¹¹. Wyrażenie „Jego gwiazdę” pozwala przypuszczać, że Mateusz posługuje się znanym w starożytnym świecie wyobrażeniem, że każdy człowiek ma swoją gwiazdę, która pojawia się w chwili jego narodzin, a gaśnie w momencie śmierci.

Bardziej prawdopodobne wydaje się jednak, że gwiazda betlejemaska to realizacja wspomnianej zapowiedzi pogańskiego proroka Balaama, który widzi, jak „wschodzi Gwiazda z Jakuba, a z Izraela podnosi się berło” (Lb 24,17).

⁸ A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza...*, dz. cyt., s. 110n. W Dz 13,6-11 występuje mag o imieniu Bar-Jezus, scharakteryzowany jako „syn diabelski, pełny wszelkiej zdrady i wszelkiej przewrotności, wróg wszelkiej sprawiedliwości” (Dz 13,10).

⁹ Tamże, s. 110.

¹⁰ Kometę Haleya pojawiła się kilka lat wcześniej, to jest w 12/11 r. przed Chr.

¹¹ Por. K. Ferrari d’Occhieppo, *Der Stern von Bethlehem in astronomischer Sicht. Legende oder Tatsache?*, Gießen 2003⁴, s. 52.

Niewykluczone jest, że Ewangelista nawiązuje do gwiazd, które w starożytności umieszczano na monetach nad głową władcy. W naszym opowiadaniu gwiazda – jak czytamy w 2,9 – postępowała przed mędrcami i „zatrzymała się nad miejscem, gdzie było Dziecię”. Oznaczałoby to, że gwiazda stanęła nad głową Dziecięcia, które Bóg wybrał i wyznaczył na Króla. Pokłon, który chcą oddać Nowonarodzonemu mędrcy ze Wschodu, jest znakiem, że Jezus jest nie tylko Królem Żydów, lecz całego świata¹².

Na wieść o narodzeniu Króla żydowskiego Herod „przeraził się, a z nim cała Jerozolima” (Mt 2,3). Trafne spostrzeżenie Mateusza dobrze obrazuje ogólną sytuację w mieście. Herod, który był Idumejczykiem, bał się bowiem jakichś spisków czy ruchów mesjańskich, które mogłyby pozbawić go władzy. Dziwić jednak może, dlaczego przerażenie ogarnia też mieszkańców Jerozolimy, którzy nie darzyli miłością podejrzliwego i nieobliczalnego Heroda. Ewangelista, pisząc o przerażeniu „całej Jerozolimy”, podkreśla ogrom niebezpieczeństwa, które groziło Dziecięciu Jezus¹³ i już przy Jego narodzeniu zapowiada ostateczne odrzucenie Mesjasza przez mieszkańców Jerozolimy (Mt 27,25)¹⁴.

Herod, któremu arcykapłani i uczeni w Piśmie wyjaśniają, że Mesjasz – wedle zapowiedzi proroka Micheasza – ma się narodzić w Betlejem judzkim (Mt 2,4-6), potajemnie przywołuje mędrców ze Wschodu i wypytuje ich o czas ukazania się gwiazdy (2,7). Potajemne wezwanie mędrców stanowi wyraz obłądki, przebiegłości i złych zamiarów Heroda wobec Dziecięcia Jezus. Dlatego też pytanie o czas ukazania się gwiazdy to w rzeczywistości pytanie o wiek dziecka. Nie wiemy, czy i jakiej odpowiedzi udzielili Herodowi mędrcy. Zastanawiać może fakt, dlaczego Herod nie posyła wówczas do Betlejem swoich ludzi, a jedynie – jak czytamy w tekście – prosi mędrców, aby udali się tam, starannie wypyтали o Dziecię i donieśli mu, aby i on mógł się tam udać i oddać pokłon Jezusowi (2,8).

Mędrcy ze Wschodu, którzy po opuszczeniu Jerozolimy znów ujrzeli prowadzącą ich gwiazdę, „bardzo się uradowali” (2,10), ponieważ zrozumieli, że są prowadzeni przez Boga. Ich radość przeciwstawiona zostaje tu reakcji Heroda, który się złości i jest przerażony. Zastanawiająca jest również reakcja arcykapłanów i uczonych w Piśmie, którzy – mimo, że wiedzą, gdzie znajduje się

¹² Por. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza...*, dz. cyt., s. 111.

¹³ Por. E. Schweizer, *Das Evangelium nach Matthäus* (NTD 2¹⁶), Göttingen 1993⁴, s. 18.

¹⁴ Por. J. Gnilk, *Das Matthäusevangelium. Erster Teil. Kommentar zu Kapitel 1,1 – 13,58* (HThK.NT I/1), Freiburg – Basel – Wien 1993³, s. 37n.

Mesjasz – nie wykazują żadnego zainteresowania. Gwiazda, która „zatrzymała się nad miejscem, gdzie było Dziecię” (2,9), pomogła mędrcom znaleźć nowo narodzonego Jezusa¹⁵. Mędrcy wchodzą do domu i widzą „Dziecię z Matką Jego, Maryją” (2,11). Ewangelista nie wspomina o Józefie (por. Łk 2,16), aby ukazać szczególną rolę Maryi. Na pierwszym miejscu pozostaje jednak Dzieciątko Jezus! Mędrcy ze Wschodu padają na twarz i oddają pokłon Jezusowi. Padnięcie na twarz i dotknięcie czołem do ziemi (gr. *proskunēō*) było znakiem hołdu oddawanego bóstwu, królowi lub jakiemuś wysoko postawionemu człowiekowi. Pokłon złożony przez mędrców ukazuje godność Jezusa, który jest Synem Bożym (Mt 1,21; 2,15), Synem Dawida (Mt 1,1) i Emmanuelem (por. Mt 2,23) czyli Bogiem z nami¹⁶. Mędrcy ofiarują Jezusowi dary: złoto, kadzidło i mirrę (2,11). Po otrzymaniu we śnie nakazu, aby nie wracali do Heroda, mędrcy „inną drogą” wrócili do domu.

2. Dary złożone przez mędrców ze Wschodu

Mędrcy ze Wschodu otwierają swoje szkatuły i ofiarują Dziecięciu Jezus złoto, kadzidło i mirrę. Złoto w czasach biblijnych było rzadkim i bardzo cennym surowcem, z którego wytwarzano przedmioty o szczególnym znaczeniu, jak np. sprzęty przybytku czy tron królewski (Wj 25-26; 28; 30-31), a także świątynię (1 Krl 6-7). Wykorzystywanie złota w kulcie Starego Przymierza miało dowodzić, że Jahwe „nie ustępuje innym bogom”, których posągi i miejsca kultu opływały złotem. Złoto stanowiło dla Żydów także symbol „Boskiego światła i przymiotów Boga”¹⁷. Główną cechą złota była jego wartość, ale również trwałość i wytrzymałość. Ofiarowane Jezusowi przez mędrców złoto oznaczało uznanie Go za Króla¹⁸.

Kadzidło, to jest żywica z drzew balsamowych, które rosły w Arabii, Indiach i Somalii, służyło w życiu codziennym ludów Wschodu, a także Greków i Rzymian do wytwarzania miłej woni, która napelniała mieszkania i szaty oraz usuwała nieprzyjemny zapach. Palono je podczas pogrzebów dostojników państwowych w celu zneutralizowania przykrego zapachu rozkładającego się

¹⁵ Tamże, s. 40.

¹⁶ Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus. 1. Teilband Mt 1 – 7 (EKK I/1)*, Zürich – Einsiedeln – Köln-Neukirchen-Vluyn 1985, s. 120.

¹⁷ D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s. 147.

¹⁸ Por. L. Ryken, J. C. Wilhoit, T. Longman III, *Słownik symboliki biblijnej. Obrazy, symbole, motywy, metafory, figury stylistyczne i gatunki literackie w Piśmie Świętym*, Warszawa 1998, s. 1184.

ciała. W kulcie pogańskim kadzidło wykorzystywano do oddawania uwielbienia bogom i do oczyszczenia, ożywienia, podniesienia na duchu i wprawienia w świąteczny nastrój uczestników kultycznych uroczystości. Kadzidło miało też pomnażać siły właściwe bóstwom, które przekazują ludziom. Zmarłym zaś kadzidło udzielało boskiej woni, użyczając w ten sposób życia i sił oraz podnosiło do wspólnoty bogów¹⁹.

Dla Żydów kadzidło stanowiło element kultu, symbol uwielbienia, hołdu i prześlągania Boga (por. Lb 17,12) oraz wyobrażało rzeczywistość niebiańską. Arcykapłan, wchodząc do przybytku, trzymał w jednej ręce naczynie z żarzącymi się węgielkami wziętymi z ołtarza, a w drugiej garstkę kadzidła. Gdy przechodził za zasłonę przybytku, do miejsca najświętszego, nakładał kadzidło na rozżarzone węgielki, aby obłok o wonnym zapachu unosił się nad Arką Przymierza, która była podnóżkiem Jahwe. Wonny dym wypełniał wówczas miejsce obecności Bożej, aby kapłan nie mógł zobaczyć zakazanego dla ludzkich oczu tronu Bożego (por. Iz 6,1,4; Ap 5,8; Ps 141,2).

Prawo Mojżeszowe zawierało wiele wskazań dotyczących oddawania chwały Bogu. Wśród nich są przepisy dotyczące używania kadzidła. Prawo nakazywało kapłanowi: „Ustawisz również złoty ołtarz do spalania kadzidła przed Arką Świadcstwa i zawieszisz zasłonę przy wejściu do przybytku” (Wj 40,5). Arcykapłan zaś miał spalać każdego rana i wieczora „wonne kadzidło... , które będzie spalane ustawicznie przed Panem poprzez wszystkie wasze pokolenia” (Wj 30,7-8). Wznoszący się z ołtarza dym kadzidła miał przypominać obłok chwały Bożej, który ukazał się nad górą Synaj. Mędrcy, składając Jezusowi w darze kadzidło, uznają w Nim Zbawiciela świata, Najwyższego Kapłana, łączą dwie epoki: Stary i Nowy Testament, spełniają bowiem zapowiedzi proroka Izajasza o narodach przybywających do Mesjasza, któremu „zaofiarują złoto i kadzidło, nucąc radośnie hymny na cześć Pana” (Iz 60,6)²⁰.

Trzeci dar złożony przez mędrców Jezusowi, mirra, to również żywica, charakteryzująca się miłym zapachem i gorzkim smakiem, wytwarzana z pewnego gatunku drzewa balsamowego, wykorzystywana przez Egipcjan do balsamowania ciał zmarłych, a przez Greków i Rzymian jako środek kosmetyczny. U Żydów mirra dodawana była do świętego oleju namaszczeń (Wj 30,23). Buteleczki z mirrą nosiły również kobiety między piersiami, pragnąc by wokół nich unosiła się przyjemna woń (Pnp 1,13). Mirry używały kobiety też do pielęgnacji skóry (Est 2,12), skrapiano nią także szaty i łoża (Ps 45,9; Prz 7,17).

¹⁹ D. Forstner, Świat symboliki chrześcijańskiej, dz. cyt., s. 218.

²⁰ Tamże, s. 291.

Woń mirry i kadzidła (Pnp 3,6) otaczała też narzeczonego, krocącego w orszaku weselnym²¹. Mirra ofiarowana Jezusowi była zapowiedzią Jego cierpienia²² i pogrzebu. Trzy drogocenne dary stały się później podstawą do powstania tradycji o trzech mędrkach.

3. Przesłanie opowiadania o mędrkach ze Wschodu

Perykopa ewangeliczna o mędrkach ze Wschodu, którzy przybyli do Betlejem, aby oddać hołd nowonarodzonemu Jezusowi, osadzona jest na kanwie historycznej. Spośród informacji i motywów zweryfikowanych historycznie wymienić można: postać Heroda, miejsce zdarzeń, Betlejem czy fakt odrzucenia Jezusa przez mieszkańców, może nie tyle przy Jego narodzeniu, co w czasie Jego publicznej działalności. Jednakże celem Ewangelisty nie jest pisanie jakiejś relacji historycznej, lecz głoszenie Dobrej Nowiny o Jezusie, Synu Bożym, Zbawicielu świata. Dlatego też Mateusz tworzy opowiadanie o charakterze teologicznym, którego punktem wyjścia są wydarzenia historyczne, czyli tzw. midrasz hagadyczny²³.

Poprzez opowiadanie o trzech mędrkach ze Wschodu, którzy przybywają do Jezusa i oddają Mu pokłon, Mateusz ukazuje sytuację pierwotnego Kościoła otwartego na pogan i doświadczającego wrogości i nienawiści ze strony żydowskiej Synagogi z powodu przynależności do Chrystusa. Ewangelista występuje przeciw rozpowszechnionemu w późnym judaizmie negatywnemu obrazowi narodów pogańskich, które szukają Boga i pragną przyjąć wiarę w Jezusa, o ile będą miały taką możliwość. Ostrzega również przed postawą duchowego samozadowolenia, która pozwala człowiekowi spocząć na laurach i blokuje mu duchowy, religijny rozwój. Przywołani przez Heroda arcykapłani i uczeni w Piśmie wiarygodnie wskazują na miejsce narodzenia Mesjasza, nie idą jednak z mędrkami, aby oddać Mu pokłon. Mateusz sprzeciwia się też strukturom społeczno-politycznym, które utrudniają bądź uniemożliwiają uznanie Jezusa

²¹ Por. M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989, s. 124.

²² Wino zmieszane z mirrą podawano umierającemu Jezusowi jako środek odurzający (Mk 15,23).

²³ Por. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza...*, dz. cyt., s. 108. Midrasz to metoda interpretacji, komentowania tekstu biblijnego za pomocą objaśnień, sentencji i przypowieści, wykorzystująca w tym celu tradycję ustną. Midrasze dzielą się na halachiczne (halacha), podające normy postępowania, i hagadyczne (hagada), zawierające dydaktyczne opowiadania i sentencje. Por. M. Ernst, *Midrasz*, w: *Nowy Leksykon Biblijny*, dz. cyt., s. 483.

za Króla i Zbawiciela. Wspomina w perykopie, że „cała Jerozolima” – choć niezadowolona z rządów Heroda, który nie był prawowitym królem – „prze-
raziła się” (Mt 2,3) na wiadomość o narodzinach Króla żydowskiego, wołała
jednak pozostać w swoich układach, sojuszach i zależnościach, niż przyznać
się do Jezusa i przyjąć wiarę w Niego²⁴.

W historii egzegezy wyróżnia się cztery podstawowe modele interpretacji
opowiadania o mędrcach ze Wschodu:

1. Chrystologiczny – wyjaśnia on, że przyjsie na świat Jezusa poprzez udzie-
lenie światła prawdy usuwa wszelką magię i wizje przeciwne Bogu. Mą-
drość światowa wraz z hołdem złożonym przez mędrców uzyskuje nowy
kierunek.
2. Misyjny – widzi on w mędrcach ze Wschodu *primitiae gentium* (pierwociny
ludzkosci). Ich hołd zapowiada odrzucenie Żydów i przyjęcie pogan do
nowego ludu Bożego.
3. Parenetyczny – ukazuje postawę, pokorę i pobożność mędrców, którą po-
winni naśladować wierzący.
4. Prowadzenia przez Boga – przedstawia realizację Bożego planu i Jego inge-
rencji w dzieje świata i losy każdego człowieka²⁵.

4. Historia oddziaływania tekstu

Opowiadanie o mędrcach ze Wschodu pobudzało w niezwykle sposób
wyobraźnię i pobożność ludową, co znalazło wyraz w licznych legendach i po-
daniach. Odnośnie pochodzenia mędrców podawały one najczęściej Persję lub
Arabię, rzadziej zaś Mezopotamię lub Etiopię. W średniowieczu uważano, że
mędrcy reprezentowali ziemie synów Noego: Sema, Jafeta i Chama (Rdz 10),
czyli cały Kościół powszechny. Również liczba mędrców budziła zaintereso-
wanie. W Kościele zachodnim stosunkowo szybko ustalono, że było ich trzech,
ponieważ złożyli trzy dary. Jednakże w Kościołach syryjskich uważano, że do
Jezusa przybyło dwunastu mędrców wraz ze służbą. Jeżeli chodzi o czas ich
przybycia, to pod wpływem św. Augustyna przyjęła się opinia o trzynastym
dniu od narodzenia Jezusa²⁶.

W średniowieczu, prawdopodobnie ze względu na teksty Iz 60,3 i Ps 72,10-
11, nazwano mędrców królami i nadano im imiona: Kasper, Melchior i Balta-
zar. Legendy przedstawiały Kaspra jako młodzieńca bez brody, Melchiora jako

²⁴ A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza...*, dz. cyt., s. 115.

²⁵ Por. U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus...*, dz. cyt., s. 122.

²⁶ Por. A. Paciorek, *Ewangelia według świętego Mateusza...*, dz. cyt., s. 116.

starca z siwą brodą, a Baltazara jako ciemnoskórego. Dużo uwagi poświęcano także darom, które mędrcy złożyli Jezusowi. Przyjmując interpretację chrystologiczną perykopy, złoto wskazywało na Jezusa jako Króla, kadzidło jako Boga i mirra jako człowieka. W świetle interpretacji parenetycznej złoto, kadzidło i mirra symbolizują rozumną wiarę, prawy umysł i dobre uczynki, czy też dobre uczynki, modlitwę i umartwienie, a niekiedy wiarę, nadzieję i miłość²⁷.

5. Uroczystość Objawienia Pańskiego, czyli Trzech Króli

Uroczystość Objawienia Pańskiego jest jednym z najstarszych świąt chrześcijańskich. Na Wschodzie nazywano je najpierw Teofanią, później zaś Epifanią. Początki jej obchodów jako Epifanii, czyli objawienia się Syna Bożego narodom pogańskim, datujemy na III wiek. Najpierw obchodzono razem Boże Narodzenie i Objawienie Pańskie. W IV wieku zaczęto obchodzić te święta oddzielnie. W Uroczystość Trzech Króli wspomina się i uobecnia trzykrotne objawienie się Jezusa Chrystusa światu: w czasie pokłonu mędrców ze Wschodu (Mt 2,1-12), podczas chrztu Jezusa w Jordanie, gdy z nieba odezwał się głos: „Tyś jest mój Syn umiłowany, w Tobie mam upodobanie” (Mk 1,11) i gdy Jezus dokonał cudu w Kanie Galilejskiej (J 2,1-11)²⁸. Liturgia Kościoła Katolickiego eksponuje w sposób szczególny objawienie się Chrystusa narodom pogańskim reprezentowanym przez trzech mędrców i stąd pochodzi tradycyjna nazwa „Święto Trzech Króli”. Kościoły wschodnie wspominają w tym dniu chrzest Jezusa w Jordanie i zanoszą swoje modły do Boga o jedność chrześcijaństwa i ewangelizację narodów, które nie poznały jeszcze Chrystusa²⁹.

W dniu Epifanii istniał zwyczaj błogosławienia wód Jordanu upamiętniający chrzest Chrystusa. Stąd pochodzi zwyczaj poświęcania źródeł i rzek oraz – stosowany od VI wieku w liturgii rzymskiej – zwyczaj poświęcania wody, którą wierni zabierają do domu, aby pokropić nią mieszkania i obejścia. Tradycja poświęcania złota, kadzidła i mirry pochodzi z przełomu XV/XVI wieku³⁰.

W tradycji polskiej w Uroczystość Objawienia Pańskiego błogosławi się też krede, którą oznacza się drzwi mieszkań na znak przyjęcia Wcielonego Słowa Bożego. Błogosławi się także kadzidło, aby jego woń napełniała mieszkanie na znak pragnienia, żeby wszystko czynić na chwałę Boga. Po powrocie

²⁷ Więcej na ten temat pisze np. J. Gnilka, *Das Matthäusevangelium ...*, dz. cyt., s. 44-46.

²⁸ T. Sinka, *Zarys liturgiki*, Kraków 1994, s. 122.

²⁹ Por. J. Wysocki, *Liturgia domowa. Adwent i Boże Narodzenie*, Olsztyn 1994, s. 365.

³⁰ T. Sinka, *Zarys liturgiki*, dz. cyt., s. 122.

z kościoła napelnia się wonią kadzidła całe mieszkanie, a gospodarz domu z powagą kreśli na drzwiach wejściowych inicjały trzech mędrców: K + M + B i zapisuje cyframi rok, który nastąpi. Litery K + M + B w wersji łacińskiej można interpretować też jako skrót od słów: *Christus mansionem benedicat*, czyli „Niech Chrystus mieszkanie błogosławi”. Oznaczanie drzwi literami K + M + B, które nawiązuje do oznaczania przez Izraelitów przed wyjściem z Egiptu drzwi i progów domów krwią Baranka, aby Bóg nie pozwolił „Niszczycielowi wejść do tych domów” (Wj 12,23), wyraża pragnienie, aby jedynie dobro i błogosławieństwo przekraczało progi tego domu³¹.

Symbolami Trzech Królów stały się od średniowiecza gwiazda i korony. Z czasem między Bożym Narodzeniem a Uroczystością Objawienia Pańskiego, to jest w czasie dwunastu świętych nocy, rozwinęły się w świecie katolickim różne zwyczaje, takie jak pochody, procesje czy prowadzone w krajach niemieckojęzycznych przez posłanych przez parafie kołodźników akcje zbiórki pieniędzy na misje (tzw. *Sternsingeraktion*). Podczas procesji Trzech Królów noszono na szyi swoisty medalik Trzech Królów, który przechowywany w domu miał chronić przed kradzieżą, napadem, bólami głowy, gorączką i niebezpieczeństwem śmierci³². We Włoszech i w Hiszpanii w dniu Trzech Królów wręcza się dzieciom prezenty. W Polsce od kilku lat organizowane są w tym dniu pochody Trzech Królów, w które włącza się coraz większa liczba wiernych.

W podsumowaniu warto przytoczyć słowa bł. Jana Pawła II, które wypowiedział on na początku swego pontyfikatu w dniu 7.01.1979 r.: „W uroczystości Epifanii Kościół dziękuje Bogu za dar wiary, która stała się i wciąż na nowo staje się udziałem tylu ludzi, ludów, narodów. Świadcami tego daru, jego nosicielami jednymi z pierwszych byli właśnie owi trzej ludzie ze Wschodu, Mędrcy, którzy przybyli do stajenki, do Betlejem. Znajduje w nich swój przejrzysty wyraz wiara jako wewnętrzne otwarcie człowieka, jako odpowiedź na światło, na Epifanię Boga. W tym otwarciu na Boga człowiek odwiecznie dąży do spełnienia siebie. Wiara jest początkiem tego spełnienia i jego warunkiem.

Dziękując Bogu za dar wiary, równocześnie dziękujemy za światło, za dar Epifanii i za dar otwarcia naszego ducha na światło Boże. Taka jest też wymowa tego święta, przez które Kościół niejako dopowiada do końca radość Bożego Narodzenia...

Trzeba pozwolić trzem Mędrcom iść do Betlejem. Z nimi razem idzie każdy człowiek, który za definicję swego człowieczeństwa uznaje prawdę o otwarciu

³¹ Tamże, s. 385.

³² Por. A. Brückner, *Drei Könige. Frömmigkeit u. Brauch*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche*, red. W. Kasper i in., Band 3, Freiburg – Basel – Wien 1995, s. 365-366.

ducha ku Bogu, prawdę wyrażoną w zdaniu: *altiora te quaeras* (szukaj rzeczy od ciebie wyższych)³³.

Fr Andrzej Jacek Najda: Feast of the Three Kings in the Bible and the Tradition of the Church

The story of the Wise Men from the East who came to Bethlehem to worship the newborn Child Jesus is found only in the Gospel of Matthew (Matthew 1-2). The Magi from the East arrive in Bethlehem, fall down and worship the newborn Jesus. Their worship reveals the dignity of Jesus, who is the Son of God (Matthew 1:21; 2:15), the Son of David (Matthew 1:1) and Emmanuel (cf. Mt 2:23). The Magi gave the Child Jesus three symbolic gifts: gold, frankincense and myrrh. The gold meant recognizing Him as King. By giving Jesus the incense they recognize in Him the Saviour of the world, the High Priest, and myrrh announced His suffering and funeral.

The story of the Wise Men from the East says that the coming of Jesus into the world by giving the light of truth removes all the magic and visions against God. In the Wise Men from the East one should see *primitiae gentium* (the first fruits of humanity). Their tribute announces rejection of the Jews and adoption of the Gentiles to the new people of God. The story also shows the attitude, humility and piety of the Wise Men, that should be followed by the faithful and presents the realization of God's plan and His intervention in the history of the world and the fate of every human being.

Feast of the Epiphany is one of the oldest Christian feasts spanning the third century. The Feast of the Three Kings recalls and makes present the three-fold revelation of Jesus Christ to the world: in the worship of the Wise Men from the East (Matthew 2:1-12), in the baptism of Jesus in the Jordan (Mark 1:11), and when Jesus performed the miracle of Cana (John 2:1-11).

Nota o autorze:

Ks. prof. UKSW dr hab. Andrzej Jacek Najda – kapłan diecezji łomżyńskiej, dr hab. w zakresie teologii biblijnej, prof. UKSW, pracownik naukowy i członek Rady Naukowej Wydziału Studiów nad Rodziną UKSW, kierownik Katedry Teologii Systematycznej Małżeństwa i Rodziny, redaktor naczelny „Studiów nad Rodziną”, wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Łomży.

³³ Cytat za J. Wysocki, Liturgia domowa. Advent i Boże Narodzenie, dz. cyt., s. 365-366.